

TARIXNI O'QITISH JARAYONIDA TALABALARDA VATANPARVARLIK TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Djumaniyazov I.I.

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti «O'zbekiston va Qoraqalpogiston tarixi» kafedrasi mustaqil tadqiqodchisi. (Yoshlar bilan ishlash buyicha dekan urinbosari)

Tayanch so'zlar: vatanparvarlik, tarix darslari, mavzuga doir tushunchalar, izohlash, o'quvchilar tafakkurini o'stirish, milliy tarix, o'qitish metodikasi, mustaqil ishlash, izlab topish, qiyoslash, taqqoslash, ajdodlar tarixi, yo'nalishlari, bosqichlari.

Ключевые слова: патриотизм, уроки истории, концепции по теме, интерпретация, развитие мышления учащихся, национальная история, методика преподавания, самостоятельная работа, поиск, сравнение, сопоставление, История предков, направления, этапы.

Key words: patriotism, history lessons, concepts on the topic, interpretation, development of students' thinking, national history, teaching methods, independent work, search, comparison, juxtaposition, History of ancestors, directions, stages.

Резюме:

Маколада тарих ўқитиш орқали талабаларда ватанпарварлик туйғусини шакллантириш босқичлари, ўқув материалларини танлаш ва тақдим этиш тамойиллари, берилган маълумотлар билан қандай ишлаш, маълумотларни қандай ва қайердан қидириш, қандай солиштириш, солиштириганда нимага асосланиш каби билим ва коникмалар ўргатилиши ҳақида фикр юритилган.

Резюме:

В статье рассматриваются этапы формирования чувства патриотизма у учащихся посредством преподавания истории, принципы отбора и представления учебного материала, обучение таким знаниям и умениям, как работать с предоставленной информацией, как и где искать информацию, как сравнивать, на чем основываться при сравнении.

Summary:

The article discusses the stages of forming a sense of patriotism among students through teaching history, the principles of selection and presentation of educational material, teaching such knowledge and skills as how to work with the information provided, how and where to look for information.

Kirish. Vatan qiyofasini chizishda Vatan uchun muhim yoki muhim bo'lgan o'tmishdagi individual voqealarni va o'zlarini Vatanga bag'ishlagan yoki hatto buning uchun o'z hayotlarini qurbon qilgan shaxslarni ulug'lash muhim o'rin tutadi. Vatan nafaqat ma'lum topografik va hatto qadriyat xususiyatlari, balki uni personifikasiya qiladigan odamlardir. Bular ham ulug'vor ajdodlar, ham muhim zamondoshlar, ularning tasvirlari mifologizasiya qilingan. Qahramon odatda buyuk shaxs, ma'naviy va axloqiy qadriyatlar nomidan madaniyatda o'zini anglash (va hatto fidoyilik) orqali tarixiy jarayonning yo'nalishi va yo'nalishiga qat'iy ta'sir ko'rsatgan shaxs sifatida tushuniladi. Erkinlik va o'zlikni anglash, ichki yaxlitlik, uyg'unlik va baxtga intilayotgan qahramon inson dunyoning nomukammalligini engishga majbur bo'lib, shu bilan muhim qadriyatlarni, shu jumladan vatanparvarlikni shakllantirishga hissa qo'shadi. O'z ona yurtini himoya qilib jon bergan qahramonlar obrazlari Vatan obrazining ramziy ifodasi bo'ladi. Qahramonlar Vatanni ifodalaydi, ijtimoiy-madaniy jamoaning birligini ta'minlaydi. Ularning tasvirlari mifologiya qilingan. Zamonaviy qahramonlik mifologiyasi antik davr mifologiyasi bilan bir xil qonunlarga muvofiq qurilgan. Qahramonlik afsonalari orasida biz o'lmaslikka erishadigan qahramonlar haqidagi afsonalarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin.

Oliy ta'limda tarix o'quv predmetining mazmuni ham takomillashtirilmoqda. Darsliklar ham o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish, mustaqil ishlay olish ko'nikmalarini rivojlantirishga moslashib bormoqda. Zero, "yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"[1], – deya ta'kidlanishi tarix o'qitish fani oldiga mamlakatimiz yoshlarini vatanparvar, milliy g'ururi baland, mustaqil fikr sohiblari etib tarbiyalashdek dolzarb vazifalarni qo'yadi.

Bu borada, mamlakat rahbarining nutqlari talabalarda vatanparvarlik hissini uyg'otishga yordam beradi:

“Navqiron avlodimizni bugungi axborot makonida mavjud tahdidlardan himoya qilish, ularda yot va zararli g'oyalarga qarshi barqaror immunitetni shakllantirish maqsadida davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda yoshlar, ayniqsa, uyushmagan yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash borasidagi amaliy ishlarimiz samaradorligini oshirishimiz zarur”[2].

Vatanparvarlikni faqat buyuklardan emas, oddiy insonlardan ham o'rganish mumkin. Oramizdagi qahramonlar oddiy o'qituvchilar, uchuvchilar, fiziklar, traktor haydovchilari va boshqalar bo'lishi mumkin. Vatan obrazi odamlar

ongida uning timsoli bo'lgan qahramonlar obrazlari bilan uzviy bog'liqdir. Bundan tashqari, qahramonlar nafaqat o'tmishda, balki hozirgi paytda ham mavjud bo'lishi juda muhimdir. Hozirgi zamondan qahramonlar shaxsiyatni shakllantirish uchun o'ziga xos material bo'lib, juda muhim ijtimoiylashuv funksiyasini bajaradilar. Biroq, jamoat ongida tabiiy ravishda shakllangan qahramonlar tasvirlari bilan bir qatorda, qahramonlashtirish zamonaviy jamiyatda konsolidasiya printsipli sifatida harakat qilish uchun mo'ljallangan qahramonlarni "sun'iy", maqsadli yaratish sifatida keng tarqalgan.

Ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalar va tarixni o'qitish maqsadlarida tarix o'qitishining maqsadlari talabalarni o'zlashtirish; jahondagi tarixiy jarayoni haqidagi tizimlashtirilgan bilimlar va unda O'zbekistonning o'rni haqidagi g'oyalarni shakllantirish, shu orqali talabalarni milliy va jahon madaniyati yutuqlari, ijtimoiy faol va ijodkor shaxsni, Vatan fuqarosi va vatanparvarni tarbiyalashga erishish mumkin[3].

Tarixiy shaxslar orasida Amir Temur milliy iftixorimiz sanaladi. Uning yurtsevarligi bugungi yosh avlodga namuna darajasidadir.

Tarix darslarida talabalarni ruhlantirish uchun quyidagicha o'quv topshirig'i berish mumkin:

1-topshiriq. Amir Temur haqida 10 ta muhim fakt keltiring.

1. Amir Temur ko'plab manbalarda keltirilganidek Keshda tug'ilmagan. U aslida Kesh yaqinidagi Ho'ja Ilg'or qishlog'ida tug'ilgan.

2. Amir Temur Markaziy Osiyo tarixidagi qudratli, o'rta asrlarda esa, mintaqadagi eng yirik imperiyaga asos slogan.

3. U asos solgan davlat Markaziy Osiyo mintaqasida rasmiy nom olgan so'nggi imperiyadir.

4. Temuriylar imperiyasi, insoniyat tarixida maydoni bo'yicha 26-o'rinda turadigan imperiya sanaladi.

5. Amir Temur zabt etishga muvaffaq bo'lgan hududlar umumiy maydoni 4.6 million kilometr kvadratga tengdir.

6. Tarixchi Sarafuddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" kitobida yozilishicha, Amir Temur hatto Moskvani ham bo'ysindirgan.

7. Amir Temur 6 asr hukm surgan Usmoniylar imperiyasiga yurish qilib, toru-mor qilgan yagona Markaziy Osiyo vakilidir.

8. 1402 – yil Anqara jangida qilgan g'alabasi tufayli Yevropa haloskori ta'rifiga sazovor bo'ladi.

9. Amir Temur o'zi o'tkazgan janglarning biron-tasida ham, mag'lub bo'lmagan.

10. Ming yillik tarixga ega Samarqanddagi obidalarning aksari, Amir Temurning avlodlari tomonidan qurilgan.

Mazkur ma'lumotlar talabada milliy g'ururni shakllantiradi. Vatandarparvarlik kishida qanday shullanadi. Talabada yurtsevarlik tuyg'usi qanday shakllanishi haqida mulohaza qilib ko'ramiz.

Talabalar o'rtasida vatarparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash jarayoni kelib chiqish mavzusi va ularning mamlakatga nisbatan o'xshashligi bo'yicha tajribalarni pedagogik rag'batlantirish, vatarparvarlik kontekstini talabalar xatti-harakatlari va faoliyatining rollari, holatlari, me'yorlari va qoidalari yig'indisiga aylantirish sifatida qurilishi kerak.

Talabalarda vatarparvarlik tarbiyasining o'ziga xos xususiyati axloqiy tuyg'ular va bilimlarning birligidir. Bilim faqat his-tuyg'ular va tajribalar bilan ranglanganda talabaning axloqiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Institut talabalari o'rtasida vatarparvarlikning namoyon bo'lishining o'ziga xosligi shundaki, axloqiy tajriba ular ishtirok etadigan amaliy faoliyat doirasi (talabalar va kattalar bilan muloqot, ish) bilan chegaralanadi.

Keyingi yillarda tarix o'qitish metodikasida ham turli zamonaviy metod va usullar faol qo'llanilmoqda. Olimlar tomonidan an'anaviy metodlar umumlashtirilib to'rtga ajratilib metodlar va ularning usullari aniq ko'rsatilgan[4].

Vatarparvarlik tarbiyasi talabalarning axloqiy va siyosiy fazilatlarini shakllantirish bo'yicha ishlarning eng muhim yo'nalishi hisoblanadi. Odamlarning jasorati va qahramonligi haqidagi suhbatlar, kitoblar o'qish, afg'on askarlari, ikkinchi Jahon urushi faxriylari bilan tanishish va do'stlik talabalarda vatarparvarlik tuyg'usini shakllantirishga yordam beradi. Vatarparvarlik tarbiyasi darslarida talabalarni o'z yurtining tarixini qadrlashga, uning yodgorliklarini ardoqlashga, jasorati tasdiqlagan va Vatanning shon-shuhratini tug'dirgan insonlarning qilgan buyuk ishlari oldida bosh egishga o'rgatish lozim.

Aynan talabalarning hayotiy tajribasi, hissiyotlari, taassurotlari, o'zimiz va o'zimiz uchun dunyoni kashf etish bizni kattalar hayotida kim bo'lishimizga olib keladi. Aynan talabalikda kattalar qalbidagi yashirin eshiklarning kaliti, ularning harakatlariga oid maslahatlar, maqsadlari, muvaffaqiyasizliklari, g'alabalarini tushuntirish topiladi. An'anaviy pedagogikada ta'lim - tarbiya jarayonini shartli ravishda ajratish mavjud. Ushbu bo'linish shaxsni rivojlantirishda ta'limning etakchi roli g'oyasi bilan bog'liq.

Talabalarda tarix fanini o'qitish orqali Vatarparvarlik tuyg'usini tarbiyasining eng samarali yo'nalishlari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

Birinchi yo‘nalish. Xalq va harbiy vatanparvarlik, jangovar an'analariga asoslangan ta'lim. Bu yo‘nalishga quyidagilar kiradi:

- tinchlikning ulug‘ ne‘mat ekanini va uni asrash qonuniy burch ekanligi;
- mulohaza qilish (Qanday qilib g‘ayriinsoniy urush sharoitida inson bo‘lib qolish mumkin?)
- dars-miting ("Vatanni himoya qilish haqida")
- jasorat haqida saboqlari ("Qahramonlar tug‘ilmaydi")
- dars –urush faxriylari, askarlar bilan davra suhbat ("Tinchlik va mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida")
- loyihalar tuzish, asarlar yozish.

Ikkinchi yo‘nalish. Tarixiy va o‘lkashunoslik ishlari. Registon, Ayozaqal‘a va Tuproqqal‘a tarixini bilish ma'naviy boyitadi, vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantiradi. Ushbu yo‘nalishda quyidagi darslarni tavsiya qilish mumkin:

- dars-virtual tur;
- dars-mashg‘ulot;
- dars-anjuman ("Urush davri talabalari")

Uchinchi yo‘nalish. Ekspozitsiyalar, ko‘rgazmalar bilan ishlash va muzeylarga safar". Ushbu yo‘nalishda quyidagi darslarni o‘tkazish kerak:

- dars-ekskursiya;
- dars-uchrashuv ("Faxriylar qalban keksaymaydi");
- loyihalar ("Vatan urushi tarixidagi mening oilamning o‘rni, bobolarimning hissasi");
- muzey saboqlari ("Urush solnomasi", "Urush sadosi", "Vatan qahramonlari", "Harbiy shon-shuhrat manzillari", "Shahidlar xiyoboni" va boshqalar.)

To‘rtinchi yo‘nalish. Milliy-madaniy an'analar asosida tarbiya:

- "Madaniyat" mavzusida dars-loyihalar;
- oila tarixi bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlari, oila daraxtini tuzish;
- darslar-bahs-munozaralar, davra suhbat;
- ilmiy-amaliy anjumanlar,
- darslar-kinoteatr,
- dars-bu spektakl.

Beshinchi yo‘nalish. Vatan ozodligi, milliy mustaqillik uchun jon bergan jadid bobolarning qahramonliklarini talabalar ong-u shuuriga singdirish.

Jadidlarning vatanparvarligini gazetachilik, til, adabiyot, teatr yo‘nalishlarda qilgan yangiliklarida ko‘rish mumkin. Tarix darslarida jadidlar davriga alohida urg‘u berish lozim. Jumladan, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Behbudiy va

Avloniyning vatan uchun qanchalar o‘zini fido qilganini har bir talaba yaxshi bilishi anglashi kerak.

Qodiriyning sud zalida “So‘zim oxirida Odil sudlardan so‘rayman: garchi men turlik bo‘hton, shaxsiyat va soxtalar bilan, ham anglashilmovchiliklar orqasida, ikkinchi oqlanmaydurg‘on bo‘lib qoralandim. Loaqal ularning, qoralovchi qora ko‘zlarning ko‘ngli uchun bo‘lsa ham, menga eng oliy bo‘lg‘on jazoni bera ko‘ringiz. Ko‘nglida Shamsi g‘uboroti, teskarichilik maqsadi bo‘lmog‘on sodda, go‘l, vijdonlik yigitga bu qadar xo‘rlikdan o‘lim tansiqroqdir. Bir necha shaxslarning orzusicha, ma‘naviy o‘lim bilan o‘ldirildim. Endi jismoniy o‘lim menga qo‘rqinch emasdir. Odil sudlardan men shuni kutaman va shuni so‘rayman[5].

1926 yil, 16 iyun. Samarqand.

Mazkur nutq har bir talabaning yurgiga yetib boradi. Millat ertasi uchun o‘z jonini qurbon qilgan, ma‘rifat orqali avlodlarini mustaqillik, hurlikka boshlagan bu kabi qahramonlar xalq yodidan hech qachon o‘chmaydi. Doim vatanparvarlik timsoli sifatida yashaydi.

Xulosa: Tavsif etilgan yo‘nalishlar vaqt sinovidan o‘tgan, talabalarda vatanparvarlik tuyg‘usini rivojlantirishga muayyan darajada hissa qo‘shadi, biroq davr talabi nuqtai nazaridan bu borada yangi yo‘nalishlar tashkil etish, media mahsulotlari, ijtimoiy tarmoq orqali anketa so‘rovlarini olinib, talablarning qiziqishlariga mos bo‘lgan yondashuvlarni qo‘llash maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2016. –14-б.
2. Глазырина Т. Н. Методика преподавания истории –Новопоцк, 2011. –С. 65.
3. Сагдиев А., Фузаилова Г., Ҳасанова М. Тарих ўқитиш методикаси. – Тошкент: ТДПУ, 2008. – Б. 48-61.
4. <https://president.uz/oz>
5. <https://kh-davron.uz/author/admin>